

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну
едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ
СКУП

„Специјална
едукација и
рехабилитација у
условима пандемије
COVID-19“

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд,
23. децембар 2021.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У
УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”**

Београд, 23. децембар 2021.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2021.

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СПЕЦИЈАЛНА ЕДУКАЦИЈА И РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УСЛОВИМА ПАНДЕМИЈЕ COVID-19”
Београд, 23. децембар 2021. године
ЗБОРНИК РАДОВА

Рецензенти:

Проф. др Даница Васиљевић-Продановић
Доц. др Лука Мијатовић

Издавач:

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Марина Шестић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Бранка Јаблан

Уредници:

Доц. др Наташа Буха
Доц. др Милица Ковачевић

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Штампа омота и нарезивање ЦД:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-155-6

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 9. 12. 2021. године, Одлуком бр. 3/193 од 10. 12. 2021. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19”.

Зборник је настао као резултат Пројекта „Специјална едукација и рехабилитација у условима пандемије COVID-19” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководилац Пројекта је проф. др Горан Јованић.

ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ ОСОБЕ И ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ COVID-19

Тамара КОВАЧЕВИЋ, Љубица ИСАКОВИЋ

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Апстракт

Већа рањивост глувих и наглувих особа, током пандемије, изазвана је неједнаким приступом информацијама, како у свакодневним активностима, тако и у приступу образовним и здравственим услугама. Услед специфичног начина комуникације и језичке баријере, настале су тешкоће у разумевању свакодневних догађаја којима смо били изложени, у поређењу са чујућом популацијом. Значајне информације нису превођене на знаковни језик.

Основни циљ рада је да се прегледом доступне литературе укаже на утицај пандемије COVID-19 на глуве и наглуве особе. Утврдиће се значај и начини информисања глувих и наглувих о кључним појмовима везаним за појаву пандемије, начине преношења вируса, начине заштите, али и правила понашања у новонасталој ситуацији. Примењене су методе анализе и евалуације релевантне доступне литературе.

Долази се до бројних података о променама које је пандемија донела у заједницу Глувих. Упоредо са бригом и страхом о могућностима заразе, учовала се и неинформисаност, осећај усамљености, страх од изолације, бојазан за egzистенцију, али и потреба подршке њиховом менталном здрављу.

Неопходно је осигурати превођење на знаковни језик, титловање текстова, омогућавање читања говора са усана, подршка тумача, едукативна и здравствена подршка. Нужна је примена нових технологија, као и прилагођавање постојећих. Препознати су и дати нови и надограђени термини (знаци) који се користе у знаковном језику и који помажу бољем уклапању у новонасталу ситуацију.

Кључне речи: *глуви и наглуви, знаковни језик, информације, пандемија, здравље*

УВОД

Глувеинаглувеособечестонемајуједнак приступ здравственим информацијама (Такауата, 2017). Адекватан приступ информацијама о здрављу за глуве и наглуве особе које употребљавају знаковни

језик, захтева да преводилац преводи са говорног на знаковни језик, титлове, посебно за информације дате током преноса уживо о важним и кључним догађајима. До данас, сви видео медији који су извештавали о пандемији COVID-19 нису укључивали тумаче за знаковни језик. Велики број глувих

и наглувих особа зависи од информација представљених на знаковном језику, у виду видео записа, као извора здравствених информација, при чему је *Facebook* најчешће коришћени извор (Paludnevičienė et al., 2021).

Светска федерација глувих (World Federation of the Deaf – WFD) је у марту 2020. издала саопштење о већој рањивости глувих особа, као маргинализоване групе, током кризе изазване пандемијом. Указује се да глувим особама треба омогућити приступ информацијама и здравственим услугама на националним знаковним језицима, као и приступ свим облицима свакодневних животних активности, као што су образовање и друге јавне услуге, који могу бити представљени у различитим форматима током пандемије (Swanwick et al., 2020).

УТИЦАЈ ПАНДЕМИЈЕ НА ГЛУВЕ И НАГЛУВЕ

У писму Светској здравственој организацији (СЗО), Светска федерација глувих (WFD) тражи да се све информације о *COVID-19*, преводе на знаковни језик (укључујући владине брифинге и конференције за штампу) и да СЗО упути националне здравствене власти како да своје информације учине јавним и доступним на националним знаковним језицима. Ово писмо се позива на чланове 9. и 21. Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом која обавезује да се особама са сметњама и поремећајима, укључујући глуве особе, омогући да у потпуности учествују у свим аспектима живота и да имају једнак приступ информацијама путем преводиоца за знаковни језик (United Nations, 2006). Неопходно је да се прати утицај пандемије на заједнице Глувих,

укључујући глуву децу, омладину и њихове породице. Указано је да се обрати пажња на импликације делимичног или потпуног затварања школа и проблеме са доступношћу онлајн наставе. Истакнуто је да глупа деца и њихове породице имају: нижи социоекономски статус; да су рањива и маргинализована друштвена група; постављено је и питање заштите и безбедности деце у вези са употребом интернета и друштвених медија (Swanwick et al., 2020).

Брига о глувој и наглувој деци неопходна је и током кризе изазване *COVID-19*. Кашњење у рехабилитацији, може имати негативне импликације на њихов језички и говорни развој, продужава се време за утврђивање критеријума за одређивање слушних апарата или имплантацију и указује на неопходност пружања континуиране аудиолошке подршке. Пандемија *COVID-19* имала је велики утицај на глобални образовни систем, а највише су погођена деца са сметњама и поремећајима (Pattisapu et al., 2020). Образовни систем није био спреман за нове услове наставе, јер је већина техника учења и подучавања била дизајнирана тако да деца буду физички присутна (Kritzer & Smith, 2020). Наставници за глуву и наглуву децу, у том тренутку, нису имали алтернативне планове, нити планове за прелазак на онлајн учење. Затварање школа донело је значајне негативне економске и друштвене импликације на ову популацију. Много пре пандемије, Пол (Paul, 2009) истиче да веома често породице које чују, а имају децу оштећеног слуха, имају ограничене начине комуникације са њима, имају минимално знање знаковног језика, што негативно утиче на њихову помоћ и подршку деци при учењу наставе језика, писмености и математике.

Пандемија је утицала на квалитет образовања и донела пуно проблема и тешкоћа у учењу глувих и наглувих.

МЕНТАЛНО ЗДРАВЉЕ ГЛУВИХ И НАГЛУВИХ ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ

Живковић и сарадници (2021) указују да је од проглашења пандемије објављен велики број истраживања и развијен читав сет различитих скала, упитника и инвентара за процену психолошких аспеката *COVID-19*. Прва објављена истраживања из Кине, сведоче о томе да је сваки четврти припадник опште популације, у склопу одговора на *COVID-19*, доживео стрес у распону од умереног до озбиљног, као и пратеће симптоме анксиозности (Qiu et al., 2020). У Великој Британији, сличне резултате добили су Елингтон и сарадници (Allington et al., 2020). Аутори указују да се, код њихових испитаника, стопа анксиозности, поремећаја спавања и злоупотребе различитих супстанци повећала за око 50%. Услед ношења маски и немогућности читања говора са усана глуви и наглуви постају изоловани, што све носи негативне утицаје на њихово ментално здравље (Grote & Izagaren, 2020).

Искуство претходних пандемија показало је да су промене у људској психи на много начина повезана са изолацијом (Al Majali & Alghazo, 2021). Бити затворен у изолованом окружењу током пандемије може допринети да људи искусе широк спектар негативних емоција, укључујући страх да ће се њихови родитељи и блиски пријатељи заразити, затим агресију, анксиозност и страх од будућег хаоса. Ограничење кретања такође може играти значајну улогу, мењајући начине на који ће људи проводити своје слободно време (Asmundson & Tailor, 2020; Kadam & Atre, 2020). Пандемија изазвана новим корона

вирусом, довела је до одређених последица, као што су: стални стрес (Chen et al., 2020; Dong & Zheng, 2020), осећај усамљености и неизвесности. Ситуација је погоршана, не нужно адекватним одговорима надлежних и лажним вестима (Horeish & Brown, 2020; Nicol et al., 2020).

Пандемија изазвана вирусом *COVID-19* може имати најштетнији ефекат на глуве и наглуве особе. Због сензорних ограничења, глуве особе могу имати низ психолошких специфичности које их чине рањивијим у поређењу са особама које чују и говоре. Познато је да оштећења слуха и вида могу изазвати когнитивне и социоемоционалне тешкоће, ограничену комуникацију, као и ниже самопоштовање (Shevchenko & Severnii, 2009).

На основу резултата групе истраживача из САД – а који су истраживања спровели у априлу и мају 2020. године, долази се до тога да се, упоредо са бригом о пандемији и страхом о могућности заразе, главне бригае глувих и наглувих особа односе на осећај усамљености и страх од изолације у кући. Нарочито, особе ниског степена образовања наглашавају потребу за економском подршком, бољим обезбеђењем система социјалне и здравствене заштите, помоћ у храни и лековима, подршку за обезбеђењем извора прихода, али и подршку менталном здрављу (Engelman et al., 2021). Њихови страхови се односе и на то, наводе (Garberoglio et al., 2019) да, пошто су углавном нижег нивоа образовања, имају и виши степен незапослености, што води и чињеници да ће вероватно бити први који ће добити отказе услед настале пандемије.

ЗНАКОВНИ ЈЕЗИК И ИНФОРМИСАЊЕ ТОКОМ ПАНДЕМИЈЕ

Једна од главних карактеристика природних језика је чињеница да се развијају кроз време, кроз коришћење у заједници. Природни језици, који укључују знаковне језике које користе глуве особе у различитим нацијама или културним групама задневну комуникацију, одржавају комплексност структуре и функције које су потребне за дубљу комуникацију. Изложеност знаковном језику доноси са собом могућност за интеракцију са заједницом корисника који су флуентни у том језику. Ковачевић и Исаковић (2020) истичу да се од шездестих година прошлог века, обнављају се интересовања за знаковни језик. Спроводи се бројна лингвистичка истраживања којима се описује структура знаковног језика и психолингвистичка истраживања, којима се дошло до важних сазнања о усвајању знаковног језика као првог језика код мале глуве деце. Ту су и истраживања којима се желела утврдити повезаност између ране мануелне комуникације и развоја специфичности глувог детета – његових комуникацијских вештина, његовог когнитивног, емоционалног и социјалног развоја. Резултати те три групе истраживања значајно су допринели признавању равноправног статуса знаковног језика глувих у свету (Ковачевић 2013). До сада је описано неколико стотина различитих знаковних језика, који се могу, као и сви други знаковни језици, усвајати као матерњи језик (од глувих родитеља рецимо) или учити као страни језик (у комуникацији са глумима). Истраживања знаковних језика у оквиру лингвистике, неуролингвистике и психолингвистике допринела су афирмацији социјалног, односно културолошког приступа према заједници Глувих. Једно од главних

настојања заједнице Глувих у свету је да се почну уважавати као припадници културне мањине, односно мањинске заједнице која има свој језик, културно стваралаштво, институције, вредности, обичаје, историју, удружења итд. Осим знаковног језика глуве особе користе у комуникацији и остале облике невербалне комуникације, као што су: дактилологија, читање говора са усана, мимика. Глуве и наглуве особе који се осећају припадницима заједнице глувих користе услуге преводиоца знаковног језика у ситуацијама које захтевају брзу, јасну, недвосмислену и адекватну комуникацију (Pribanići Milković, 2012). Два глума доктора, Гроут и Ајзагерен (Grote & Izagaren, 2020) наглашавају проблем комуникационих потреба глувих, који се пуно ослањају на читање говора са усана. То је коришћењем маски потпуно онемогућено. Повећана је потражња за провидним маскама за лице (The Communicator Facemask), а оне су, на жалост, на тржишту тешко доступне. Ношење маски не утиче само на глуве и наглуве особе, већ и на све оне који имају тешкоће у комуникацији (јер се свака комуникација заснива и на невербалним сигнаlima – покретима усана и лица).

За комуникацију са глумим и наглумим особама, важан је једнак приступ информацијама, какав имају и чујуће особе – једнак приступ информацијама на свим јавним догађањима (Bradarić-Jončić i Mohr, 2010; Išmiragić, 2012). За глуве особе које користе знаковни језик, треба осигурати превођење на знаковни језик; за оне који користе писани језик, треба осигурати титловање текстова на националном говорном језику; за особе које преферирају читање с уста у комбинацији са слушањем неопходна је подршка говорног (оралног) тумача (Isaković i Kovačević, 2015). За

глуве особе у условима пандемије неопходно је обезбедити адекватну комуникацију и информисање: обавештавање јавности мора да буду доступно и на знаковном језику, као и у приступачним облицима и форматима, који обухватају дигиталну технологију, титловање, стављање текста на слику, релејне услуге за глуве, СМС поруке.

Глуве особе које употребљавају амерички знаковни језик (American Sign Language – ASL) често се суочавају са препрекама у примању здравствених информација, што доприноси значајним празнинама у здравственом знању и здравственој писмености. Да би смањили ширење корона вируса, јавност, влада и здравствени радници, подстицали су социјално дистанцирање, употребу маски за лице, хигијену руку и карантин. Нажалост, информације су ретко биле доступне на знаковном језику, што заједницу глувих ставља у неповољан положај и приступ поузданим информацијама о *COVID-19* инфекцији (Panko et al., 2021). И други аутори наводе да је популација глувих и наглувих језичка мањинска група (тј. група која користи језик који није већински језик). Они користе знаковни језик и самим тим доживљавају додатне потешкоће у поређењу са већином која чује. Језичке баријере и недостатак приступачности информацијама резултира већој забринутости због пандемије Ковида-19 (McKee et al., 2020). Када је идентификован вирус *COVID-19*, постало је јасно, у оквиру друштвених медија (*Twitter* и *Facebook*), да постоје глобални проблеми ограничене комуникације и приступа информацијама за глуве и наглуве особе у вези са пандемијом. Ова питања усредсређена су углавном на доступност писаних информација и знаковног језика (Swanwick et al., 2020).

Интернет пружа велики и разнолик извор информација о здрављу. Неопходно је разлучити које су информације тачне. Учено је, од стране бројних аутора (Fajardo et al., 2004; McEven & Anton-Culver, 1988) да је то вештина која је недовољно развијена у заједници глувих. Бројна истраживања указују да људи који су глуви чешће уче здравствене информације од својих вршњака путем интеракције на друштвеним мрежама, него од породице или здравствених радника (McKee et al., 2011; Panko et al., 2021; Valentin & Skelton, 2009).

Када се информације о здрављу деле путем друштвених мрежа, неформално без надзора стручњака, може доћи до дезинформација. Укључујући дезинформисање у вези са неефикасношћу одређених друштвених понашања у смањењу ширења инфекција (нпр. представљање нетачних доказа против употребе маски). Глуве и наглуве особе које показују неадекватну електронску здравствену писменост често постају жртве дезинформација јер нису у могућности да провере, процене и разумеју информације о озбиљности одређених болести (Bode & Vraga, 2018).

Током пандемије *COVID-19*, дошло је до брзог повећања количине информација о истом на интернету, што је резултирало „инфодемиијом“. Ова инфодемиија отежава идентификацију тачних информација о *COVID-19* из поузданих извора (Anzar et al., 2020). Глуве и наглуве особе, због неразумевања, могу изабрати одређене информације за превод на знаковни језик и поделити ове видео снимке на знаковном језику, на друштвеним медијима како би их други људи из заједнице Глувих могли погледати. Ако је садржај који се преноси у овим видео снимцима нетачан или језик који се користи није јасан или

разумљив глумим и наглувим особама (са средњом или нижом школском спремом), то може изазвати забуну и резултирати погрешним информацијама током ванредне здравствене ситуације. Круцијалне информације о здрављу треба да буду тачно преведене глумим и наглувим особама чији је примарни језик знаковни језик. Они треба да се адекватно информишу и буду у могућности да перцепирају ризик у вези са тренутном пандемијом. Неопходно је да се глумим и наглувим особама укаже на кључне термине везане за пандемију: ефикасност физичког дистанцирања; ношење маске; прање руку и симптоме болести (Paludneviciene et al., 2021).

Популација Глувих у САД је веома разнолика, пуно је људи различитих раса и неопходна им је брза и ефикасна здравствена заштита. Глуве и наглуве особе, услед ограниченог приступа информацијама и неразумевања истих, могу имати више компликација услед *COVID-19* инфекције, него општа популација, са већим стопама заразе, хоспитализације и смрти (Abel & McKueen, 2020; Abuelgasim et al, 2020; Dovling & Kelli, 2020; Pareek et al., 2020). Кључне су публикације које могу пружити адекватне информације за глуве и наглуве пацијенте и отклонити комуникационе баријере. Услед неинформисаности, евидентни су негативни исходи по здравље и здравствену заштиту – неадекватна терапија, већа стопа поновног пријема у болнице и повећани медицински трошкови.

Глумим и наглувим особама током пандемије и боравка у здравственим установама неопходно је обезбедити: 1) *провидне маске за лице* које омогућавају глумим и наглувим особама и члановима њихових породица да читају говор са усана здравствених радника. Провидне маске,

не само да могу побољшати комуникацију, већ могу и ублажити узнемиреност која се може изазвати гледањем здравствених радника који носе личну заштитну опрему; 2) *преводиоце знаковног језика*, који преузимају улоге тумача на даљину током пандемије *COVID-19* како би побољшали информисаност; 3) *паметне телефоне* којима могу приступити бројним аутоматским апликацијама за титлове. Они пружају још један алат за личну комуникацију и могу се користити или на личним уређајима или уређајима установе; 4) *платформе за видео конференције* (нпр. *Zoom*) које дозвољавају трећем лицу да обезбеди титлове; тренутно је *Google Hangout Meet* једина позната платформа за видео конференције која има доступне титлове уживо; 5) *телекомуникационе релејне услуге* које обезбеђују оператора релејне услуге, који знакује или откуцава разговоре, омогућавајући да глува особа користи стандардни телефон (McKee et al., 2020).

Гроут и Ајзагепен (Grote & Izagaren, 2020) истичу да би требало утицати на све здравствене раднике да размотре комуникационе потребе својих глувих и наглувих пацијената. Коришћење различитих Гугл (Google) апликација, јасни знакови и слике, различити дигитални пакети за комуникацију могу бити корисни. Писане белешке нису увек ефикасно средство комуникације, управо за оне особе којима је знаковни језик – матерњи језик, јер знаковни и говорни/писани језик имају различиту граматичку структуру и структуру реченице.

У видео записима за описивање појмова везаних за *COVID-19* инфекцију, могу се користити визуелни описи и илустрације како би се информације лакше разумеле. Специфичним и апстрактним појмовима неопходна су детаљнија објашњења (начин

на који се клице шире и како маске помажу у спречавању ширења клица). Круцијална је употреба визуелних описа и разрада сложених појмова. То су кључне компоненте у пружању јасних и добро осмишљених порука. Видео снимци на знаковном језику, који укључују визуелне описе и разраду апстрактних појмова, ће вероватно подржати разумевање, бити едукативни и ефикасно пренети и на крају помоћи да се осигура безбедност јавног здравља смањењем ширења *COVID-19* инфекције (Paludneviciene et al., 2021).

У САД-у су се појавили и нови термини (знаци) у оквиру Америчког знаковног језика (American Sign Language – ASL), а неки већ постојећи проширили, како би се глумим особама што боље разјаснила нова ситуација, ризици и правила понашања. Изузев неких нових знакова, наглашавају се покрети лица и тела, који представљају део граматике знаковог језика, а који помажу да се интензивније пренесу емоције и да адекватна интонација целој новонасталој ситуацији. Додатно је разјашњено 11 појмова (знакова). То су: *COVID-19*; корона-вирус (Coronavirus); пандемија (Pandemic); физичка дистанца (Physical distancing); изравнање кривуље (Flatten the curve); закључавање/затварање (Lockdown); преношење у заједници (Community transmission); симптоми (Symptomatic); карантин (Quarantine); маске (Mask); вакцине (Vaccine). За њих је карактеристично то што се при показивању користи и дактилологија (прстна азбука-абета), показује знак, а код неких појмова се знак и са више различитих знакова додатно појашњава. На пример, појам “Symptomatic – Симптоми” показује се као мука, главобоља, температура, кијавица (*COVID-19 terms in American Sign Language*). И у СЗЈ (Српском знаковном језику), као и

другим знаковним језицима појавили су се нови термини, као што су коронавирус, карантин, изолација, а проширили већ постојећи: маске, зараза, инфекција, физичка дистанца итд.

ЗАКЉУЧАК

Многобројна истраживања потврђују недовољно развијене вештине комуникације код глувих и наглувих особа. Проблем, нарочито изражен током пандемије, је у отежаном разумевању тачних и проверених информација. Ограничен је приступ првенствено здравственим, едукативним, али и свим другим доступним друштвеним садржајима. Адекватан приступ информацијама о здрављу, за глуве и наглуве особе које употребљавају знаковни језик, јесте да преводилац преводи са говорног на национални знаковни језик, да се изречено титлује, нарочито за важне и кључне догађаје, који се преносе уживо. Неопходно је обезбедити и провидне маске за лице, због читања говора са усана, паметне телефоне којима могу приступити бројним аутоматским апликацијама за титлове, затим платформе за видео конференције (нпр. *Zoom*), које дозвољавају трећем лицу да обезбеди титлове, телекомуникационе релејне услуге. Тренутно је *Google Hangout Meet* једина позната платформа за видео конференције која има доступне титлове уживо. У многим земљама су се појавили нови знаци (појмови), а неки већ постојећи проширили и надоградили у контексту новонастале ситуације. Они се показују и путем дактилологије, мимике и покретима тела.

Упоредо са страхом од пандемије и заразе, главни проблеми глувих и наглувих особа односе се на осећај усамљености, отуђености, безнађа, на страх од изолације,

економске проблеме и менталне тешкоће. Затварање образовних и рехабилитационих установа донело је негативне едукационе, економске и социјалне импликације за ову популацију. Неопходно је обезбедити безбедност, разумевање и приступ квалитетној здравственој и едукативној заштити. Требало би се информисати које стратегије комуникације глуве и наглуве особе користе.

ЛИТЕРАТУРА

- Abel, T., & McQueen, D. (2020). Critical health literacy and the COVID-19 crisis. *Health Promotion International*, 35, 1612-1613. <https://doi.org/10.1093/heapro/daaa040>
- Abuelgasim, E., Saw, L. J., Shirke, M., Zeinah, M., & Harky, A. (2020). COVID-19: Unique public health issues facing Black, Asian and minority ethnic communities. *Current Problems in Cardiology*, 45. <https://doi.org/10.1016/j.cpcardiol.2020.100621>
- Al Majali, S. A., & Alghazo, E. M. (2021). Mental health of individuals who are deaf during COVID-19: Depression, anxiety, aggression, and fear. *Journal of Community Psychology*, 49(6), 2134-2143. <https://doi.org/10.1002/jcop.22539>
- Allington, D., Duffy, B., Meyer, C., Moxham-Hall, V., Murkin, G., Rubin, J., Strang, L., & Wessely, S. (2020). The accepting, the suffering and the resisting: the different reactions to life under lockdown. *Kings' College London Policy Institute*. <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/Coronavirus-in-the-UK-cluster-analysis.pdf>
- Anzar, W., Baig, Q. A., Afaq, A., Taheer, T. B., & Amar, S. (2020). Impact of infodemics on Generalized Anxiety disorder, sleep quality and depressive symptoms among Pakistani Social media users during epidemics of COVID-19. <https://zenodo.org/record/3727246#YbnD2C8w23c>
- Asmundson, G. J., & Taylor, S. (2020). Coronaphobia: Fear and the 2019-nCoV outbreak. *Journal of Anxiety Disorders*, 70, 102196. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102196>
- Bode, L., & Vraga, E. K. (2018). See Something, Say Something: Correction of Global Health Misinformation on Social Media. *Health Communication*, 33(9), 1131-1140. doi.org/10.1080/10410236.2017.1331312
- Bradarić-Jončić, S., & Mohr, R. (2010). Hearing impairment issues. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 53(2), 55-62.
- Chen, Q., Liang, M., Li, Y., Guo, J., Fei, D., Wang, L., He, L., Sheng, C., Cai, Y., Li, X., Wang, J., & Wang, J. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, 7, 15-16. [https://doi.org/10.1016/s2215-0366\(20\)30078-x](https://doi.org/10.1016/s2215-0366(20)30078-x)
- Covid-19 terms in American Sign Language. https://www.youtube.com/watch?v=_je_GF_GpUw
- Dong, M., & Zheng, J. (2020). Letter to the editor: Headline stress disorder caused by Netnews during the outbreak of COVID-19. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy*, 23, 259-260. <https://doi.org/10.1111/hex.13055>
- Dowling, M. K., & Kelly, R. L. (2020). Policy solutions for reversing the color-blind public health response to COVID-19 in the US. *Journal of the American Medical Association*, 324, 229-230. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.10531>
- Engelman, A., Paludnevičienė, R., Wagner, K., Jacobs, K., & Kushalnagar, P. (2021). Food worry in the deaf and hard-of-hearing population during the COVID-19 pandemic. *Public Health Reports*, 136(2), 239-244. <https://doi.org/10.1177/0033354920974666>
- Fajardo, I., Abascal, J., & Cañas, J. J. (2004). The role of working memory and long term memory in deaf users' hypertext

- navigation: Review of guidelines for web accessibility. In C. Stary & C. Stephanidis (Eds.), *ERCIM workshop on user interfaces for all* (pp. 320-325). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-30111-0_27
- Garberoglio, C. L., Palmer, J. L., Cawthon, S. W., & Sales, A. (2019). *Deaf people and employment in the United States*: National Deaf Center on Postsecondary Outcomes.
- Grote, H., & Izagaren, F. (2020). Covid-19: The communication needs of D/deaf healthcare workers and patients are being forgotten. *BMJ (Clinical research ed.)*, 369, m2372. <https://doi.org/10.1136/bmj.m2372>
- Horesh, D., & Brown, A. D. (2020). Traumatic stress in the age of COVID-19: A call to close critical gaps and adapt to new realities. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12, 331-335. <https://doi.org/10.1037/tra0000592>
- Isaković, Lj., & Kovačević, T. (2015). Communication of the deaf and hard of hearing-the possibilities and limitations in education. *Temе: Casopis za Društvene Nauke*, 39(4), 1495-1514.
- Išmiragić, A. (2012). Humane pretpostavke inkluzivnog obrazovanja učenika oštećenog sluha (Humane Assumptions of Inclusive Education of Hearing Impaired Students). *Život i škola*, 27(1), 94-103.
- Kadam, A. B., & Atre, S. R. (2020). Social media panic and COVID-19 in India. *Journal of Travel Medicine*, 27, taaa057. <https://doi.org/10.1093/jtm/taaa057>
- Ковачевић, Т. (2013). *Функција знаковног језичког израза у развоју језика код глуве и наглуве деце*. (докторска дисертација. Универзитет у Београду). НаРДуС.
- Ковачевић, Т., и Исаковић, Љ. (2020). Усвајање знаковног језика код глуве и наглуве деце предшколског узраста, *Баштина*, 30(51) 513-535. <https://doi.org/10.5937/bastina30-26771>
- Kritzer, K. L., & Smith, C. E. (2020). Educating Deaf and Hard-of-Hearing Students During COVID-19: What Parents Need to Know. *The Hearing Journal*, 73(8), 32. <https://doi.org/10.1097/01.hj.0000695836.90893.20>
- McEwen, E., & Anton-Culver, H. (1988). The medical communication of deaf patients. *The Journal of Family Practice*, 26(3), 289-291.
- McKee, M., Schlehofer, D., Cuculick, J., Starr, M., Smith, S., & Chin, N. P. (2011). Perceptions of cardiovascular health in an underserved community of deaf adults using American Sign Language. *Disability and Health Journal*, 4(3), 192-197. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2011.04.001>
- McKee, M., Moran, C., & Zazove, P. (2020). Overcoming additional barriers to care for deaf and hard of hearing patients during COVID-19. *JAMA Otolaryngology-Head & Neck Surgery*, 146(9), 781-782. <https://doi.org/10.1001/jamaoto.2020.1705>
- Nicol, G. E., Karp, J. F., Reiersen, A. M., Zorumski, C. F., Lenze, E. J., Miller, C., & Ryan, S. P. (2020). What were you before the war? *The Journal of Clinical Psychiatry*, 81. <https://doi.org/10.4088/jcp.20com13373>
- Paludneviciene, R., Knight, T., Firl, G., Luttrell, K., Takayama, K., & Kushalnagar, P. (2021). Perception of COVID-19 physical distancing effectiveness and contagiousness of asymptomatic individuals: Cross-sectional survey of deaf and hard of hearing adults in the United States. *Journal of Medical Internet Research*, 23(2), e21103. <https://doi.org/10.2196/21103>
- Panko, T. L., Contreras, J., Postl, D., Mussallem, A., Champlin, S., Paasche-Orlow, M. K., ... & McKee, M. (2021). The deaf community's experiences navigating COVID-19 pandemic information. *HLRP: Health Literacy Research and Practice*, 5(2), e162-e170.

- Pareek, M., Bangash, M. N., Pareek, N., Pan, D., Sze, S., Minhas, J. S., Hanif, W., & Khunti, K. (2020). Ethnicity and COVID-19: An urgent public health research priority. *The Lancet*, 395(10234), 1421-1422.
- Pattisapu, P., Evans, S. S., Noble, A. R., Norton, S. J., Ou, H. C., Sie, K. C., & Horn, D. L. (2020). Defining essential services for deaf and hard of hearing children during the COVID-19 pandemic. *Otolaryngology - Head and Neck Surgery*, 163(1), 91-93. <https://doi.org/10.1177/0194599820925058>
- Paul, P. V. (2009). *Language and deafness*. Jones & Bartlett Learning.
- Pribanić, Lj. i Milković, M. (2012). Gluhi pacijent u sustavu zaštite zdravlja, *Hrvatski časopis za javno zdravstvo*, 8(30), 5-24.
- Qiu, J., Shen, B., Zhao, M., Wang, Z., Xie, B., & Xu, Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33(2), e100213.
- Shevchenko, Y. S., & Severnyy, A. A. (2009). Clinical assessment of children's mental disorders according to modern classifications. *Russian Journal of Social and Clinical Psychiatry*, 19, 29-33.
- Swanwick, R., Oppong, A. M., Offei, Y. N., Fobi, D., Appau, O., Fobi, J., & Frempong Mante, F. (2020). The impact of the COVID-19 pandemic on deaf adults, children and their families in Ghana. *Journal of the British Academy*, 8, 141-165.
- Takayama, K. (2017). Disaster relief and crisis intervention with deaf communities: Lessons learned from the Japanese deaf community. *Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation*, 16(3-4), 247-260. <https://doi.org/10.1080/1536710X.2017.1372241>
- United Nations. (2006). *Final report of the ad hoc Committee on a comprehensive and integral international convention on the protection and promotion of the rights and dignity of persons with disabilities*. A/61/611.
- Valentine, G., & Skelton, T. (2009). An umbilical cord to the world. *Information Communication and Society*, 12(1), 44-65. <https://doi.org/10.1080/13691180802158573>
- Živković, T. L., Stanojević, D. Z., & Radović, O. B. (2021). Zdravstvena uverenja prema kovidu 19 - instrument za procenu i izraženost uverenja. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 51(1), 45-62.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., & Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 1729. <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>

DEAF AND HARD OF HEARING PERSONS AND ACCESS TO INFORMATION DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Tamara KOVAČEVIĆ, Ljubica ISAKOVIĆ
*University of Belgrade - Faculty of Special
Education and Rehabilitation*

Abstract

Greater vulnerability of deaf and hard of hearing persons during the pandemic has been caused by the unequal access to information in both everyday activities and in the access to educational and health services alike. Due to the specific manner of communication and the language barrier, the difficulties have arisen in comprehending the everyday events we have been exposed to in comparison to the hearing population. Significant information has not been translated into sign language.

The primary goal of the study is to point to the effect of the COVID-19 pandemic on deaf and hard of hearing persons through the review of the available literature. The significance and the ways of informing the deaf and the hard of hearing of the key terms in relation to the phenomenon of the pandemic, the ways of the virus transmission, the methods of protection as well as the rules of conduct in the newly occurred situation will be established. The method of analysis and the evaluation of the relevant available literature were applied.

Numerous data on the changes the pandemic brought to the community of the Deaf have been obtained. In parallel with the preoccupation with and fear of the possibility of contagion, the absence of being informed, the feeling of loneliness, the fear of isolation and fear for existence as well as the need for support to their mental health are observed.

It is essential that the translation into sign language, subtitling, the enabling of lip reading, the support of an interpreter, educational and health support should be ensured. The application of new technologies and the adjustment of the existent ones are necessary. New and upgraded terms (signs) which are used in sign language and which facilitate better adaptation to the newly occurred situation have been identified.

Keywords: *the deaf and the hard of hearing, sign language, information, the pandemic, health*